

Skyddet för utnyttjade tiggare är statens ansvar

Karin Åström

JD, universitetslektor, Juridiska institutionen, Umeå universitet.

E-post: Karin.Astrom@jus.umu.se.

Tiggeri har kommit att bli ett problem i det svenska samhället. Det är dock inget egentligt problem för oss som bor och arbetar i Sverige, men däremot för de människor som kommer hit i brist på andra försörjningsmöjligheter. De människor som reser till Sverige för att tigga kommer från en utsatt miljö och de blir lätt offer för de som vill tjäna pengar på andra människors bekostnad. Några av de tiggare som idag syns i svenska städer är sannolikt utsatta för människohandel, men de betraktas sällan som brottsoffer. Åtgärder mot tiggeri har inte kommit att fokusera på tiggarnas utsatthet. Det finns dessutom brister i lagstiftningen eller dess tillämpning som gör det svårt för dessa eventuella offer att erhålla skydd.

Begging has become a problem in Swedish society. It is, however, no real problem for us who live and work in Sweden, but for the people who come here in the absence of other possibilities to make a living. People traveling to Sweden to beg derives from exposed environments and becomes easy targets to those who want to make money by exploiting others. Some of the beggars, which today can be seen in the Swedish cities are likely exposed to trafficking, but they are rarely regarded as victims. Measures against begging has not focused on beggars vulnerability. There are shortcomings in the legislation or its application that makes it difficult for these potential victims to obtain protection.

Berättigat skydd för utnyttjade tiggare

I och med östutvidgningen av EU har det uppstått ökade skillnader i ekonomiskt och socialt välstånd mellan medlemsländerna. Detta utmanar medlemsstaternas välfärdssystem, som traditionellt bygger på en nationell solidaritet, genom att skyddsansvaret för medborgare utökas (Paju 2015).

Den fria rörligheten inom EU har medfört en möjlighet för EU-medborgare att resa in och vistas i Sverige utan särskilda tillstånd eller krav på försörjning. Sådan vistelse bereder grund för ett särskilt skydd och den mottagande staten ska kunna garantera dessa människor säkerhet. EU-medborgare kan endast få sin rörelsefrihet begränsad och undantas från detta skydd om deras personliga

uppförande utgör ett verkligt, faktiskt och tillräckligt allvarligt hot mot allmän ordning, säkerhet eller hälsa (EU direktiv 2004/38/EG). Tiggeri är inte en kriminaliserad verksamhet i Sverige och betraktas inte som ett hot mot allmän ordning, säkerhet eller hälsa. De EU-medborgare som kommer hit för att tigga ska således ingå i det skyddsnet som Sverige åtagit sig att tillgodose (Åström 2014).

Den fria rörligheten för personer aktualiserat även frågor om brottsoffers rättigheter och diskriminering vid brott som begås i andra än offrens hemländer. Detta har föranlett särskilda åtgärder för att förstärka brottsoffers skydd inom EU (EU direktiv 2012/29/EU). Även internationella instrument från Europarådet och FN har föreskrivit skydd för brottsoffer samt angivit offer för människohandel som en sårbar grupp i behov av särskilt skydd. Människor som kommer till Sverige för att tigga och utnyttjas har alltså internationellt fastslagna rättigheter som Sverige förbundit sig att följa. Hur har då Sverige tagit sig an åtagandet att skydda människor som utnyttjas i tiggeri?

Organiserat tiggeri

Det har antytts att tiggeri ofta sker i organiserade former och frågan har lyfts om organiserade kriminella grupper är involverade. Det är av stor vikt att skilja på begreppen organiserat tiggeri och organiserad brottslighet. I de flesta fall innebär organiserandet att familjer eller grupper rest hit tillsammans för att tjäna ihop till sitt levebröd. Här delar de boplatser och

de samordnar skjuts till olika platser. Att tiggeriet är organiserat på detta sätt innebär att det är flera som hjälps åt och inte att ett brottsligt nätverk ligger bakom verksamheten (RPS Lägesrapport 15, 2014).

Några av de tiggare som idag syns i svenska städer är dock sannolikt utsatta för kriminell verksamhet. Tiggare utnyttjas av kriminella genom att bland annat få låna pengar för resan, hyra för plats de tigger och för sovplats. Dessa lån ökar sedan i högre takt än det går att återbetala och tiggaren försätts därmed i en beroendeställning till en eller flera exploatorer. De har ibland fått överlämna passhandlingar, telefoner och andra ägodelar till organisatörerna vilket gör det omöjligt för tiggarna att undkomma situationen. På engelska kallas detta ”debt bondage” vilket kan översättas till ”slaveri genom skuldsättning” (RPS Lägesrapport 15, 2014).

Utnyttjande av tiggare sker inte nödvändigtvis genom organiserad brottslighet utan kan lika gärna handla om enskilda personer som utför kriminella handlingar. Begreppet organiserad har varit svårt att definiera och tillämpa i svensk straffrätt. Det blir därför problematiskt att försöka definiera och kategorisera organiserat tiggeri. Det kan även anses onödigt att definiera organiserat tiggeri då utnyttjande genom tiggeri redan är kriminaliserat genom straffbestämelsen om människohandel.

Människohandel

Sverige införde, i enlighet med internationella åtaganden, en straff-

bestämmelse år 2002 som tar sikte på människohandel (SFS 2002:436). Initialt omfattade den svenska straffbestämmelsen endast sexuella utnyttjanden, men efter en regeländring år 2004 kom bestämmelsen att utvidgas till att också inkludera andra utnyttjanden så som tvångsarbete eller slaverilikhande företeelser, trældom eller avlägsnade av organ (SFS 2004:406). Tiggeri inbegrips i utnyttjanden som definieras som tvångsarbete och inkluderas således i straffbestämmelsen om människohandel.

Straffbestämmelsen har ändrats sedan införandet, för att bland annat effektivisera lagföringen, men har hela tiden haft likartad uppbyggnad och omfattar två huvudsakliga element, nämligen; handelsåtgärder och otillbörligt medel som används i syfte att utnyttja offret. Som otillbörligt medel inkluderas: hot, våld, tvång, bortförande, bedrägeri, vilseledande, maktmissbruk eller missbruk av en persons utsatta belägenhet (SFS 2010:371).

Beroende på i vilket syfte människohandeln regleras, moraliskt, kriminellt eller migrationsrättsligt, kan offren behandlas olika. Genom att till exempel beskriva människohandel som ett migrations- eller hälsoproblem blir offren en orsak till, och inte konsekvens av, problemet och kan därför komma att straffas för sin inblandning i en kriminell verksamhet (SOU 2002:69). Den svenska straffbestämmelsen mot människohandel anges av lagstiftaren ha tillkommit som en reaktion på den kränkning av mänskliga rättigheter som offren för människohandel utsätts för (SOU 2001:14, skr. 2007/08:167). Bestäm-

melsen är utformad som ett brott mot person och beskrivs utgöra ett förstärkt straffrättsligt skydd för de personer vars utsatta ställning missbrukats för att möjliggöra ett utnyttjande (Prop. 2001/02:99, prop. 2001/02:124, prop. 2003/04:111). Det är dock inte sällan som tiggare beskrivs som inblandade i kriminell verksamhet vid tillämpningen av straffbestämmelsen. De olika synsätten på hur människohandel ska bekämpas, sammanfaller således inte alltid med brottsoffrens behov av och rätt till stöd, skydd och upprättelse (Åström 2014).

Offer för människohandel

Att någon blir offer för människohandel kan ofta bero på att han eller hon tillhör en särskilt utsatt grupp, ekonomiskt eller socialt. Flera av offren tillhör minoritetsgrupper vilka kan ha svårt att få anställning i hemlandet, eller kommer från miljöer där misshandel, sexuella övergrepp och socialt utanförskap förekommer (Scarpa 2008, UNODC 2012). Offren utnyttjas alltså på grund av att de befinner sig i en situation där deras mänskliga rättigheter redan kränks. Genom att utnyttja andra människors sårbarhet och locka med bättre levnadsstandard kan människohandlare förmå offer att lämna sin hemmiljö. Ofta befinner sig offren i en så utsatt situation att de inte har möjlighet att avböja ett erbjudande om arbete i en ett annat land trots att de känner till att det finns risk att de utnyttjas. Människohandel drabbar offren än mer i jämförelse med andra brott, dels för att offren ofta redan befinner sig i en utsatt situ-

ation, dels för att de ofta transporteras till främmande länder. Att drabbas av brott anses slå särskilt hårt mot fattiga människor, som ofta är maktlösa och i särskilt behov av skydd (Walklate 2007).

I de fall tiggeriet bedrivs genom kriminell verksamhet bör det tydliggöras att de människor som sitter och tigger utanför köpcentren och affärer inte ligger bakom den brottsliga verksamhet utan utnyttjas och ska betraktas som brottsoffer. Det är dock få av dem som utnyttjas genom tiggeri som identifieras som brottsoffer.

Svårigheter att tillämpa bestämmelsen om människohandel

De senaste två åren har ca 50 fall av människohandel där offret utnyttjats i tiggeri anmälts till polisen. Inget av dessa fall har lett till åtal utan lagts ner med hänvisning till att några otillbörliga medel inte kunnat styrkas (RPS Lägesrapport 15, 2014). Trots att straffbestämmelsen om människohandel har ändrats för att bland annat underlätta åklagarens sak att styrka åtal har det inte skett några större förändringar i antalet åtal och fällande domar. Detta föranleder anledning att tro att det istället beror på brister i tillämpningen och identifiering av människohandelns offer (Prop. 2003/04:11, prop. 2009/10:152, Åström 2014).

Polisens arbete

Polisens övergripande strategi i arbetet mot människohandeln är dels att

bekämpa de organiserade nätverk som finns i Sverige, dels att arbeta förebyggande så att nya nätverk inte etablerar verksamhet i landet. Polisens mål att göra Sverige till en oattraktiv marknad för organiserad brottslighet och människohandel stämmer således inte nödvändigtvis med lagstiftarens uttalade mål att skydda utsatta individer.

Hur effektivt det polisära arbetet mot människohandel genomförs är till stor del styrt av de medel som finns att tillgå. Antalet anmälningar och möjligheter att utreda fall av människohandel påverkas av om polisen haft särskilda resurstillskott för att arbeta med frågan (RPS Lägesrapport 12, 2011). Människohandel är på grund av brottets allvarliga natur ett prioriterat område för polisen och 70 miljoner kronor har i omgångar beviljats av regeringen för polisens operativa verksamhet mot människohandel för sexuella ändamål (RPS 2003). Inga särskilda medel har dock utfärdats för polisens arbete mot andra utnyttjanden än sexuella.

På samma sätt delas ansvaret upp mellan olika brottsbekämpande enheter med utgångspunkt i människohandelns olika utnyttjandesyften. Det huvudsakliga arbetet inriktas mot människohandel för sexuella ändamål tillsammans med arbetet mot prostitution som utreds av den öppna polisverksamheten, medan ansvaret att utreda övriga utnyttjanden främst ligger på andra enheter. Gränspolisavdelningarna har fått ett tydligt ansvar för att bekämpa människohandel vid tvångsarbete och men även säkerhetspolisen har ett visst sådant ansvar (RPS Lägesrapport 12, 2011). Inom

dessa enheter är kopplingen till den grova organiserade brottsligheten tydligare. Gränspolisens ingripanden vid människohandel sker ofta innan något eventuellt utnyttjande skett vilket gör utredningar och identifiering av dessa brott mer komplicerad. Dessa ärenden betraktas därför sällan som människohandel utan identifieras istället som andra brott, till exempel människosmuggling. Detta innebär att bärplockare, asfaltläggare och tiggare sällan betraktas som offer för människohandel (Marmo, Aird & Åström 2013).

Uppdelningen av arbetet kring brottet människohandel gör det också svårt att avgöra vad som är en uppgift för den öppna polisverksamheten, gränspolisens eller ett uppdrag för säkerhetspolisens. Det innebär mest troligt att flera av offren faller mellan stolarna då det inte står klart vems ansvar det är att offret först identifieras och sedan att brottet utreds. (Brå 2011:18). Utredningsmetoderna och de riktlinjer som styr arbetet kring människohandel är av stor vikt för att inte offren ska lida mer skada än nödvändigt. Polisen har ansett det svårt att styrka människohandel då beviskraven är höga, utredningarna komplicerade och stor del av bevisningen bygger på målsägandens utsaga. Vad gäller människohandel och tvångsarbete så fattas fortfarande riktlinjer för polisen att arbeta efter (RPS Lägesrapport 15, 2014). Sammantaget innebär detta att offer som utnyttjas i tvångsarbete inte får det skydd de är berättigade till (Åström 2014).

Att föra åtal om tiggeri i domstol

Det är endast ett fåtal fall av människohandel där offren utnyttjats i tiggeri som har prövats i domstol och än färre som lett till fällande domar. I samtliga dessa fall har offret antingen varit underårig eller utnyttjats på ett mycket alvarligt sätt. Det första fallet som kom att prövas i svensk rätt gällde ett ärende där en man från Ukraina med funktionshinder blivit förledd att arbeta med lättare kontorsarbete men istället utnyttjats att tigga. Gärningsmännen hade exploaterat offrets funktionshinder genom att bland annat förvägra honom att använda sina armproteser. Fyra av de fem åtalade dömdes för människohandel respektive medhjälp till människohandel. Under år 2010 dömdes två personer för människohandel efter att ha utnyttjat en rumänsk man med mentala funktionshinder att tigga. Domstolen jämställde här tiggeri med tvångsarbete och tillade att omständigheterna i detta fall varit speciella på grund av mannens mentala tillstånd.

Två fall rörande människohandel med unga romska flickor som miss-tänkts utnyttjas för att tigga och stjäla har också prövats i domstol. I det första fallet från 2010, befann sig en 13-årig flicka tillsammans med sin familj i Sverige bland annat för att tigga. Enligt uppgifter från vittnen har flickan setts överlämna pengarna hon intjänat till sin mamma. Tingsrätten liksom hovrätten dömdes inte föräldrarna för människohandel på grund av att det

inte hade förekommit något hot eller tvång, och inte heller hade den 13-åriga flickan utsatts för övergrepp eller utnyttjas. I det andra fallet dömdes en man för människohandel för att ha fört en 10-årig flicka till Sverige från Bulgarien. Flickan hade sedan setts titta på olika platser i Sverige. Under hela denna tid angav den åtalade mannen att flickans mamma och mormor varit närvarande. Den anklagade upp-gav att han betalats av flickans pappa att köra dem alla tre till olika ställen. Flickans föräldrar blev dock aldrig ut-redda för något brott i Sverige.

Det har varit problematiskt att döma för utnyttjande genom tiggeri i enlighet med straffbestämmelsen om människohandel. Detta beror delvis på att den svenska straffbestämmelsen inte skrevs utifrån situationer om tvångs-arbete utan nästan uteslutande avsåg sexuella utnyttjanden. Det beror även på att straffbestämmelsen infördes utifrån internationella normer som delvis är främmande för det svenska rättsväsendet (Åström 2014). Nya begrepp och flera ändringar i lagstiftningen har inneburit att domstolarna inte kunnat skapa sig kunskap och rutiner för att döma i fall om människohandel. Som exempel krävs det inte att ett utnyttjande faktiskt skett för att ett människohandelsbrott ska anses vara fullbordat. Det är tillräckligt att det kan visas att en handelsåtgärd företags genom ett otillbörligt medel med syfte att senare utnyttja. Att brottet är fullbordat innan utnyttjandet skett har beskrivits som förstärkt skydd för offren, men har istället kommit att

innebära problem vid tillämpningen. Domstolen har tolkat bestämmelsen så att uppsåt att utnyttja offret ska kunna kopplas till den första vidtagna handelsåtgärden. Ett sådant samband har dock varit svårt att styrka, även när ett utnyttjande faktiskt skett.

Ett annat problem är att de otillbörliga medlen som ska ha använts för att beviskraven om människohandel ska uppfyllas inte alltid överensstämmer med den form av påtryckning som exploatörerna utför på offren. De sätt som offren manipuleras på består ofta av subtila hot och påtryckningar och inte av fysiskt våld. Detta sätt att kontrollera offren har inte tidigare uppfattats som människohandel. Genom att uppmärksamma att inte endast fysiskt våld förekommer för att kontrollera offren kan fler offer identifieras och erhålla upprättelse (Åström 2014).

Vidare har domstolen haft svårigheter att förstå hur offren för människohandel handlat och agerat. De anses ofta vara icke trovärdiga och då målsägandens utsaga är av yttersta betydelse för att kunna föra åtal har detta varit avgörande för om en företeelse ska bedömas som människohandel eller inte (Åklagarmyndigheten 2013). Det har varit problematiskt för domstolen att visualisera de psykologiska mekanismer som styr offer för människohandel, och att det för offret inte funnits något verkligt alternativ än att underkasta sig gärningspersonens vilja. Liknande problem om identifiering och kategorisering kan även skönjas i såväl lagstiftningsprocessen som vid polisen utredningar.

Identifiering av människohandel och dess offer

För att de som utnyttjas att tigger i Sverige ska kunna erhålla straffrättsligt skydd är det av vikt att de blir korrekt identifierade som brottsoffer och definierade som målsägande. Detta är avgörande för vilka som erhåller ett visst rättsligt skydd (Åkerström & Sahlin 2001). För att definieras som målsägande har det visats nödvändigt att de ses som rättfärdiga och trovärdiga offer (Åström 2014). Offrets sociala status vid brottstillfället är särskilt avgörande för hur skyddsvärda de anses vara.

Det finns föreställningar om vilka människohandelns offer är och hur de ska agera och reagera. I det svenska rättssystemet har en bild av rättfärdiga och trovärdiga offer för människohandel målats upp vilket utslutande avser sexuellt utnyttjade unga kvinnor. Historiskt konstruerades kvinnliga offer för sexhandel genom deras oskuld och renhet. Denna föreställning figurerar fortfarande i dagens debatt om människohandel och förstärker föreställningen om naiva, unga, fattiga och missgynnade kvinnor från utvecklingsländer som det typiska offret (Andersson, 2010). Hon har blivit kidnappad, lockats eller tvingats in i sexindustrin och väl förflyttad bryts hennes motstånd ner av våld eller hot om våld (Milivojevic & Copic 2010). Även mediernas bild är avgörande för vem som anses som brottsoffer och hur dessa personer bemöts (Lundström & Lindgren 2010).

De offer som inte passar in i dessa föreställningar kommer med stor san-

nolikheter aldrig att definieras, eller ens identifieras, som offer för människohandel. Bilder av, och uppfattningar om, offer har således betydelse när det gäller att upptäcka, identifiera och definiera brott, såväl i konstruktionen av den straffrättsliga regleringen som vid dess tillämpning. Tiggare passar inte in i bilden av hur ett offer för människohandel anses vara och erhåller därför inte heller det skydd som de är berättigade till. Det innebär samtidigt att det blir svårare att driva fall om människohandel och få fällande domar.

Att bekämpa tiggeri och samtidigt skydda utsatta människor

Vad gäller åtgärder mot tiggeri har Sverige inte prioriterat offrens rättigheter och skyddet av dem, utan främst inriktat arbetat på att bekämpa organiserad brottslighet. En av de stora frågorna har kommit att bli om olika typer av förbud mot tiggeri ska införas. Detta kan ske antingen genom att förbjuda tiggeri i sin helhet, förbjuda organiserat tiggeri eller genom att införa ett förbud mot att skänka pengar till dem som tigger.

Den politiska målsättningen med förbuden är främst att minska antalet tiggare från att komma till Sverige. Då skulle ansvaret att garantera säkerhet för dessa människor och de kostnader som följer därav undkommas. Argumenten att införa ett förbud anges dock officiellt vara att det skulle ställa högre krav på ursprungsländerna att ta ansvar för de problem som finns där och således skapa bättre levnads-

förhållanden för offren. Liknande förbud i andra länder har dock inte visat sig fungera på det sättet och ådragit kritik för att inte respektera offrens mänskliga rättigheter (Council of Europe 2015). Att utesluta dessa människor från skydd i Sverige skulle endast innebära att de blir än mer utsatta.

Att arbeta för att dessa människor får det bättre ställt i sina hemländer är naturligtvis ett viktigt arbete som ska prioriteras. Men det står inte i motsatsförhållande till att skydda de människor som söker sig hit. Det måste finnas åtgärder både för att motverka problemet med stöd och resurser till ursprungsländerna och ett fungerande skydd för utsatta i Sverige. Straffbestämmelsen om människohandel har skapats för att tillgodose detta skydd och tillämpningen behöver anpassas i enlighet med de fall av utnyttjande som förekommer i Sverige idag.

Förbudet att ge pengar till behövande har också motiverats genom beskrivningar om att gåvorna gagnar den organiserade brottsligheten. Det är dock förmodligen endast få av de utländska tiggarna som utnyttjas av organiserade kriminella nätverk varför en sådan åtgärd inte står i proportion till förslaget negativa effekter. Att inte skänka pengar löser inte problemet med tiggeri utan utesluter endast utsatta människor från deras berättigade skydd.

Det brister i kunskapen om tiggarnas situation och deras levnadsförhållanden. Det är av vikt att uppmärksamma tiggarnas villkor för att få kunskap om hur utnyttjanden faktiskt sker och vilka offren för människohandel faktiskt är. Detta krävs för att man ska kunna hjälpa dem som faller offer för människohandel i Sverige.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2010) Människohandel och straffrätt – individers utsatthet i relation till struktur och diskurser. I Elholm, Thomas m.fl. (red.), *Liber amicorum et amicarum Karin Cornils Glimt af nordisk straffrätt og straffe-procesrett*, s. 11–28, jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Brå (2011) Prostitution och människohandel för sexuella ändamål, slutredovisning av regeringens handlingsplan. Rapport 2011:18.
- Council of Europe (2015) Report by Nils Muiznieks, Commissioner for Human Rights, of the following his visit to Norway, from 19 to 23 January, CommDH(2015)9 18 May 2015.
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68.
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF.
- Lundström, Ragnar & Lindgren, Simon, (2010) *Ideala offer, och andra*. Malmö: Glerups.

tema

- Marmo, Marinella, Aird, Elyse & Åström, Karin (2013) Victims of Labor Trafficking: A Comparative Study between Sweden and Australia. *International Perspectives in Victimology*, 7(2): 25-35.
- Milivojevic & Copic (2010) Victims of sex trafficking: Gender, Myths, and Consequences. I Shoham, Knepper, Kett,(red.), *International handbook of victimology*, CRC Press
- Paju, Jaan (2015) Suveränitetserosion?, Om EU-rättens påverkan på nationella sociala trygghetsmodeller. Akademisk avhandling. Ragulka förlag.
- Prop. 2001/02:99 Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel.
- Prop. 2001/02:124 Straffansvaret för människohandel.
- Prop. 2003/04:111 Ett utvidgat straffansvar för människohandel.
- Rikskriminalpolisen (2005) Lägesrapport 7, Människohandel för sexuella ändamål.
- Rikskriminalpolisen (2007) Lägesrapport 9, Människohandel för sexuella och andra ändamål.
- Rikspolisstyrelsen (2003) Planeringsförutsättningar. EKB-903-4213.
- Rikspolisstyrelsen (2011) Lägesrapport 12, Människohandel för sexuella och andra ändamål.
- Rikspolisstyrelsen (2014) Lägesrapport 15, Människohandel för sexuella och andra ändamål.
- Scarpa, Silvia (2008) *Trafficking in Human Beings Modern Slavery*. Oxford University Press.
- SFS 2002: 436 Människohandel för sexuella ändamål.
- SFS 2004:406 Människohandel.
- SFS 2010:371 Människohandel.
- SOU 2001:14 Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.
- SOU 2002:69 Människosmuggling och offer för människohandel.
- Skr. 2007/08:167, (2008) Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål, Utbildningsdepartementet.
- UNODC (2012) *Global trafficking in persons report*.
- Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (2001) (red.). *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Åklagarmyndigheten (2013) Människohandel, delredovisning av ett projekt, rapport 2013/1731.
- Åström, Karin (2014) *Rättsliga åtgärder mot människohandel – att skydda offer eller möta hot*. Akademisk avhandling. Iustus förlag.

Historik smt

Socialmedicinsk tidskrift startades år 1924 av kvinnoläkaren Waldemar Gårdlund som ett helt privat projekt. Gårdlund ägde själv tidskriften och den finansierades bl.a. av reklamintäkter. Gårdlund var själv privatpraktiker och till sin hjälp som redaktör hade han en annan uppbyren praktiker från huvudstaden, Carl Bernhard Lagerlöf.

År 1928 övertogs Socialmedicinsk tidskrift av Sveriges läkarförbund i vars ägo tidskriften stannade fram till 1943 då nybildade Social-Medicinsk Tidskrifts Aktieföretag inträdde som ägare. Bakom aktieföretaget stod Sveriges läkarförbund tillsammans med ett antal delföreningar. År 1966 bildades Stiftelsen Socialmedicinsk tidskrift som tog över tidskriften. Professorer inom socialmedicin och medicinsk rehabilitering ingick i styrelsen, från 1970 också representanter från Föreningen Sveriges socialchefer.

Den anmälan som inleder det första numret i februari 1924 säger att tidskriften "vill göra ett försök att bilda en litterär föreningspunkt för alla dessa olika socialt intresserade, som i ett eller annat avseende ha någon kontakt med sjuk- och hälsovård". Tidskriften beskrivs två år efter start på följande sätt i det då just utgivna 38 supplementbandet av Nordisk familjebok:

"Socialmedicinsk tidskrift, organ för sjuk- och hälsovård, afser att meddela upplysning i social medicin både åt läkarkåren och åt allmänheten och behandlar allehanda sociala frågor, för hvilkas lösning medicinsk sakkunskap är af nöden, t.ex. sjukförsäkring, sjukhusbyggnader – deras tidsenliga anordnande till rimliga pris – de civila läkarnas ställning, Röda-kors-angelägenheter mm."

Under de första åren utkom också ett särskilt "meddelandeblad" som bilaga till tidskriftens häften, "endast avsett för dem av tidskriftens prenumeranter, som äro läkare". Här fanns ett mer vetenskapligt innehåll med fokus på den praktiserande läkarens verksamhet. Det första bladets första artikel har följaktligen rubriken "Vilka kliniska laborationer äro aktuella för den praktiserande läkaren?"

Under de första åren av Socialmedicinsk tidskrifts verksamhet återkom man gång på gång till de privatpraktiserande läkarna och deras villkor, särskilt praktikerna i Stockholm. Kritiken av sjukhusbyggande och av Karolinska institutet i synnerhet och dess rektor bottnade i att allt detta gynnade utvecklingen av en "kommunalisering" av läkaryrket, dvs. läkare anställda i det allmännas tjänst. För många kan det te sig underligt att tidskriften 1928 övertogs av läkarförbundet, men med tanke på tidskriftens hållning i praktikerfrågan och det förhållande att tidskriftens grundare också var initiativtagare till Sveriges praktiserande läkares förening är kanske inte detta så underligt. Socialmedicinsk tidskrift var i sin begynnelse inte densamma som den senare skulle komma att bli.